

AMIR TEMURNING IJTIMOYIY HIMOYA SIYOSATI

Valiyev Akbar Xalilovich

Jizzax davlat pedagogika universiteti,
O'zbekiston tarixi kafedrasida katta o'qituvchisi
akbarxon1962@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada O'rta Osiyo xalqlari turmushi farovonligini oshirishda muhim rol o'ynagan Amir Temurning aholini ijtimoiy himoya qilish borasidagi faoliyati mavjud manbalar asosida tahlil qilingan. Maqola aholini ijtimoiy himoya qilish va ish bilan ta'minlash sohasidagi tadqiqotchilarga, shuningdek ijtimoiy siyosat bilan shug'ullanuvchi mutaxassislarda qiziqish uyg'otadi.

Kalit so'zlar: Amir Temur, «Temur tuzuklari», Ibn Arabshoh, ijtimoiy siyosat, aholini ijtimoiy himoyalash, tadbirkorlik, aholini ish bilan ta'minlash, sog'liqni saqlash masalalari, tabiblar, xayr-sahovat.

ПОЛИТИКА СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ АМИРА ТЕМУРА

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы социальной защиты населения в деятельности Амира Тимура, сыгравшего важную роль в улучшении благосостояния жизни среднеазиатских народов. Статья будет представлять интерес для исследователей в сфере социальной защиты и занятости населения, а также для специалистов в области социальной политики.

Ключевые слова: Амир Тимур, «Темур Тузуклари» (Уложение Тимура), Ибн Арабшах, социальная политика, социальная защита населения, предпринимательство, обеспечение занятости населения, вопросы здравоохранения, табибы, благотворительность.

SOCIAL PROTECTION POLICY OF AMIR TEMUR

Abstract: The article examines the issues of social protection of the population in the activities of Amir Timur, who played an important role in improving the well-being of the life of Central Asian peoples. The article will be of interest to researchers in the field of social protection and employment of the population, as well as to specialists in the field of social policy.

Key words: Amir Timur, "Temur Tuzuklari" (Timur Code), Ibn Arabshah, social policy, social protection of the population, entrepreneurship, employment of the population, health issues, tabibs, charity.

Amir Temur O'rta Osiyo xalqlarining iqtisodiy tanazzulga yuz tutgan va tarqoq bo'lib ketgan sharoitda ijtimoiy adolat tamoyillariga tayanib, uzoq vaqtdan beri aziyat chekkan Movorunnahr xalqini o'z atrofiga to'plashga, ularning sa'y-harakatlarini qudratli farovon davlat barpo etish sari yo'naltirishga muvaffaq bo'ldi. Amir Temur oddiy xalq manfaatini yeb-to'ymas amaldorlar, hokimlar, qozilar, soliq amaldorlari tazyiqlaridan himoya qilishga ko'p kuch sarfladi. U xalqni ayovsiz zulmga solgan amaldorlarni qattiq jazoladi. Bu masalalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmasdan dolzarbligicha qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I. A. Karimov «Temur tuzuklari» kitobining so'zboshisida ta'kidlaganidek, bugungi kunning dolzarb muammolari bizdan nafaqat zamonaviy taraqqiyotning asosiy tamoyillarini har tomonlama tahlil etishni, balki ularni chuqur anglashni ham taqozo etadi. Olingan amaliy xulosalar bugungi kun muammolarini hal qilishga yordam berishi uchun tarixiy saboqlarni beradi [4. 414]. Shunday ekan, aholini ijtimoiy himoya qilish tarixining dolzarb muammolarini o'rganar ekanmiz, kelajakda o'tmishdagi ayanchli xatolarga yo'l qo'ymaslik uchun foydali saboqlar olsa arziydi.

O'rta asrlar tarixchisi Ibn Arabshoh o'zining «Amir Temur tarixi» asarida Amir Temur «mohir usta va hunarmandlar orasidan tafakkur, ilm namoyandalari, aqlli va qobiliyatli kishilarni olib chiqqanini» qayd etadi [2.69-70]. U ilm-fan, madaniyat va savdo homiysi bo'lib, Buyuk Ipak yo'li an'alarining tiklanishiga har tomonlama hissa qo'shgan. Amir Temurning bunday xulq-atvori jamiyat ishlab chiqaruvchi kuchlarining rivojiga xizmat qilgani, saltanat iqtisodiyoti va madaniyatining yuksalishiga olib kelgani aniq.

Amir Temurning o'zi o'z davlati aholisini ijtimoiy himoya qilish va bandligini ta'minlash borasidagi xizmatlari beqiyos. Ayniqsa, tadbirkorlik uchun keng sharoitlar yaratilgani kuchli markazlashgan davlatning gullab-yashnashiga xizmat qildi. Tadbirkorlarga g'azna hisobidan moddiy yordam ko'rsatildi. Uylari haroba ahvolda bo'lgan odamlar ham bunga ishonishlari mumkin edi. Yaxshi yo'lga qo'yilgan kredit tizimi o'z davrining odatlariga muvofiq faoliyat ko'rsatgan. Har yili davlat amaldorlari kambag'allarga qishki kiyim-kechak, tekin ovqat tarqatish, ehtiyojmand va nogironlarga davlat yordami berilgan. Shuningdek, davlatning vazifasi tilanchilikni yo'q qilib, mehnat qilish qobiliyatiga yaroqli bo'lgan fuqorolarga munosib ish joylarini yaratishdan iborat, deb e'lon qilingan.

Markaziy Osiyoda birinchi pensiya tizimi ham Amir Temur davrida shakllangan. Bundan tashqari, to'lovlar mamlakat oldidagi ko'rsatgan xizmatlarini hisobga olgan holda belgilangan.

Amir Temur faoliyati uni uzoqni ko'ra oladigan siyosatchi va diplomat sifatida tavsiflaydi. Qudratli davlat rahbari o'z davrining imkoniyatlari va chegaralaridan tashqariga chiqib, yangi tizimlarning shakllanishiga olib keldi. U davlatchilikning yangi asoslarini yaratishda turk, mo'g'ul, arab-fors an'alaridan foydalangan. Keyingi asrlarda Sharq davlatlarining barcha hukmdorlari ushbu siyosiy maktabdan namuna sifatida foydalanganlar. Amir Temur uzoqni ko'ra bilish qobiliyatiga ega bo'lib, ilg'or tarixiy jarayonlarni ro'yobga chiqaruvchisi bo'ldi. Masalan, O'rta Osiyoda uning hukmronligi davrida tovar-pul munosabatlari rivojlanib, qishloq va shahar o'rtasida ijtimoiy mehnat taqsimoti vujudga kelgan. Yangi davr talablariga javob bera oladigan savdogarlar qatlaminig shakllanishi tashqi savdoni rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. Bu o'z navbatida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy rivojlanish uchun turtki bo'lib xizmat qildi.

Buyuk davlat arbobi Amir Temur davlatni boshqarishda osoyishtalik va tinchlik, vazirlarning donoligi, hukumatning doimiyliigi va xalq ahvolini doimiy adolatli nazorat qilish tamoyillariga amal qilgan. Sohibqiron: «Maqsadim davlatda tartib, adolat va osoyishtalikni o'rnatishdir. Binobarin, nohaq ishlar va talablar bilan xalqni qiynayotgan mahalliy hokimlarning o'zboshimchaliklariga yo'l qo'ymasligimiz kerak» [1. 18] deb ta'kidlaydi.

Sohibqiron Amir Temur aholini ijtimoiy himoya qilish masalalari oddiy xalqqa iqtisodiy imtiyozlar berish, bu orqali davlatda tinchlik va barqarorlikni o'rnatish va mustahkamlashga hissa qo'shish, davlatga sadoqat va ishonchni yuksak darajada saqlashga qaratilgan edi. Aholining hokimiyatga sadoqati, davlat xavfsizligi va barqarorligini ta'minlashga asoslangan kuchli ijtimoiy himoya tizimini yaratishda aynan shu holatlar asosiy o'rinni egalladi.

Temur davrida har bir shaharda kasalxonalar qurilib, ularda kasal fuqarolar va askarlar davolanardi. Bunga Temurning o'zi guvohlik beradi. «Temur tuzuklari» asarida u boshqa muhim obodonlashtirish obyektlari qatorida tibbiyot muassasalari ham bunyod etganligini ta'kidlaydi. Shunday qilib, Temur «Aholidan soliq undirish, davlatni boshqarish, shaharlarni obodonlashtirish va mamlakat xavfsizligini ta'minlashda mas'ul shaxslarning vazifalari» bobida shunday yozadi: «Men amr qildimki har bir shaharda machit, madrasa, xonoqoh qurishni, kambag'allar uchun murruvat va sahovat uylari, kasallarga shifoxonalar bunyod etib, ularga tajribali tabiblarni tayinlashni» [1. 79].

Temur farmonlari qonun hisoblanib, ular bilvosita bajarilgan. Binobarin, Temur davrida haqiqatan ham har bir shaharda tajribali tabiblar ishlagan kasalxonalar bo'lgan. Samarqandning o'zida ham mashhur tabib Mir Sayyid Sharif (1330 - 1414) ishlagan yirik "Dor ush-shifo" kasalxonasi qurildi. U asli jurjonlik bo'lib, Temurning taklifiga

binoan Samarqandga ko'chib o'tadi va u yerda Dor ush-shifa kasalxonasini boshqargan.

Kasalxonada ishlagan tabiblar yaxshi maosh olishardi. Temur farmoni bilan ularning maoshi olimlar, astronomlar, tarixchilar va boshqa mutaxassislarning maoshlariga tenglashtirildi. Temur tibbiyotga alohida qiziqish bildirgan. U tabiblar bilan yaxshi munosabatda edi. U o'zining «Tuzuklarida»ida: «Men olimlar va tabiblar bilan yaxshi munosabatda bo'lganman. Tabiblarda men kasal (yarador) odamlarimni davolatdim» [3. 99]. Ko'rinib turibdiki, Temur qo'shinlarida kasal va yarador askarlarni davolash bilan shug'ullangan harbiy tabiblar ham bo'lgan.

Shunday qilib, zamonaviy jamiyatda adolatning keng tarqalgan ijtimoiy ideallaridan biri ijtimoiy adolat bo'lib, u barcha fuqarolarning qonun oldida tengligini, barcha mehnatga layoqatli odamlarni ish bilan ta'minlashni, nogironlar, qariyalar, etimlarning ijtimoiy ta'minoti, teng huquqli foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu ideal bugungi kunda Respublikamiz mustaqil davlat deb e'lon qilingan kundan boshlab O'zbek davlati taraqqiyotining asosiy tamoyili bo'lib, bu tamoyil bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar bilan doimo qo'llab-quvvatlanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Амир Темур. Уложение. Т.,1997. С. 18; 79.
2. Ибн Арабшах. «Амир Темур Тарихи». - Т.: "Меҳнат", 1992. - С. 69-70.
3. Кадыров А. А. История медицины Узбекистана. Ташкент Издательско-полиграфическое объединение имени Ибн Сины 1994. - С. 99.
4. Каримов И.А. На пути духовного возрождения. Т.: Узбекистан, 1998. С. 414.
5. Mirzayev, B. N. (2022). Shayboniylar davri me'morchilik tarixidan. *Research and education*, 1(9), 129–132. <https://researchedu.org/index.php/re/article/view/952>
6. Mirzayev Bekzod Nuraliyevich, Roziyev Sardorbek Bahridin Ugli. Some considerations on public administration activities of Abdullah Khan II. *Asian Journal of Multidimensional Research* Year : 2021, Volume : 10, Issue : 10. <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:ajmr&volume=10&issue=10&article=065>